

Beata Wachowiak

starszy wizytator ds. ewaluacji w Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp.

Sprawozdanie z wizyty studyjnej w Dublinie

(10-17 listopada 2013r.)

Podczas tygodniowego pobytu w Dublinie uczestniczyliśmy w spotkaniach z przedstawicielami różnych instytucji edukacyjnych (*Department Education and Skills, University College Dublin, Dublin City University*), a także mieliśmy okazję wymienić się uwagami i spostrzeżeniami z dyrektorami i nauczycielami trzech szkół, które mieliśmy możliwość obejrzeć (*Scoil San Treasa St. Gerard's School, St. David's Holy Faith*). Wysłuchując wypowiedzi prelegentów oraz dyskutując z dyrektorami i nauczycielami próbowaliśmy odpowiedzieć sobie na pytania dotyczące systemu edukacji i funkcjonalności nadzoru pedagogicznego sprawowanego nad szkołami w Irlandii.

Obowiązek szkolny w Irlandii realizowany jest od 6 do 16 roku życia, niemniej edukację dzieci rozpoczynają zazwyczaj w wieku 5 lat, choć obecnie coraz częściej trafiają do szkoły również czterolatki, na co zezwala obowiązujące prawo. Prawdopodobnie jedną z przyczyn podejmowania przez rodziców decyzji o wcześniejszym wysłaniu dzieci do szkoły jest brak zorganizowanej sieci przedszkoli. Dzieci cztero- i pięcioletnie tworzą w szkołach tzw. *Infants Classes* (odpowiednio *Junior Infants* and *Senior Infants*). Dalsza edukacja odbywa się w cyklach sześcioletnich, tj. sześcioletniej szkole podstawowej, do której uczęszczają dzieci w wieku od 6 do 12 lat, a następnie w sześcioletniej szkole średniej (*Second Level Education*), która jest szkołą dwuetapową. Pierwszy etap szkoły średniej zwany *Junior Cycle* obejmuje dzieci w wieku 12-15 lat, natomiast drugi zwany *Senior Cycle* realizowany jest przez młodzież w wieku 15/16-17/18 lat. Różnice w wieku młodzieży uczęszczającej do szkoły średniej wynikają z faktu, iż pomiędzy etapami szkoły średniej organizowany jest nieobowiązkowy rok przejściowy, w trakcie którego uczniowie zapoznają się z metodami pracy akademickiej i pod okiem doradcy zawodowego przygotowują się do dalszej nauki oraz planowania ścieżki zawodowej.

Nadzór pedagogiczny nad irlandzkimi szkołami ma dość długą tradycję – według słów jednego z prelegentów, „nadzór w Irlandii istnieje tak długo, jak istnieją szkoły, czyli od 179 lat”, jednakże oblicze nadzoru ciągle się zmienia. Najbardziej spektakularna zmiana nastąpiła w 2003 roku, kiedy to zaczęto stopniowo wprowadzać ewaluację do szkół. Pierwsze ewaluacje, przypominające bardziej nasze kontrole, dotyczyły przede wszystkim zgodności funkcjonowania szkół z obowiązującym prawem, natomiast Whole School Evaluation, czyli kompleksowe ewaluacje szkół obejmujące różne aspekty ich funkcjonowania wprowadzone zostały w 2004 roku. Obecnie poza ewaluacjami

całościowymi prowadzone są także ewaluacje tematyczne i przedmiotowe oraz inspekcje incydentalne i weryfikacyjne.

Ewaluacje tematyczne, o których szkoły są zawiadamiane na dwa tygodnie przed wejściem inspektorów, są ukierunkowane na konkretny cel, dotyczą wybranych obszarów działalności szkoły lub są związane z konkretnymi potrzebami, np. funkcjonowania w szkołach średnich roku przejściowego, zwanego również rokiem zerowym, natomiast **ewaluacje przedmiotowe** skupiają się na wybranych przedmiotach szkolnych i prowadzone są tylko w szkołach średnich. Ewaluacje przedmiotowe stanowią samodzielną formę nadzoru, która jest również wykorzystywana podczas przeprowadzania ewaluacji całościowej. Podczas tego rodzaju ewaluacji weryfikowane są wszystkie aspekty pracy nauczyciela począwszy od planowania i przygotowania zajęć, po wykorzystywanie pomocy dydaktycznych, stosowanie różnorodnych form oceniania i udzielanie informacji zwrotnej uczniom. Ewaluacje przedmiotowe przeprowadzają inspektorzy posiadający odpowiednie wykształcenie kierunkowe, ponieważ po ich zakończeniu są oni zobowiązani do udzielania nauczycielom informacji zwrotnej na temat jakości ich pracy pełniąc tym samym rolę swego rodzaju doradcy metodycznego.

Po zakończeniu badania w ramach ewaluacji zarówno tematycznej, jak i przedmiotowej inspektorzy przedstawiają dyrektorowi wyniki poprzez ich omówienie, a dopiero potem powstaje raport, który jest publikowany na stronie DES (*Department Education and Skills*).

Inspekcje incydentalne – niezapowiedziane, służą obserwacji autentycznej pracy szkoły w normalnych, codziennych warunkach, a ich celem jest ocena aspektów kształcenia, tj. nauczania, uczenia się, osiągnięć i oferowanego wsparcia uczniom z trudnościami. Inspekcja incydentalna trwa tylko jeden dzień, w trakcie którego wizytujący szkołę poza analizą dokumentacji przeprowadzają obserwacje zajęć. Na zakończenie dnia inspektor przekazuje nauczycielom i dyrektorowi szkoły tylko w formie ustnej wnioski, uwagi oraz rekomendacje. Podobny charakter mają inspekcje nowo zatrudnionych nauczycieli, które służą doskonaleniu ich warsztatu pracy. Przeprowadzane są także dwudniowe **inspekcje weryfikacyjne**, których celem z kolei jest ocena wykonywania przez szkoły kluczowych zaleceń zawartych w sprawozdaniach z wcześniejszych inspekcji. Podobnie jak w przypadku inspekcji incydentalnej wizyta w szkole nie kończy się raportem publikowanym na stronie departamentu, choć są takie plany na przyszłość.

Z punktu widzenia kompleksowego badania szkoły najbardziej rozbudowana jest **ewaluacja całościowa** (Whole School Evaluation). Wprawdzie ewaluacja w Irlandii prowadzona jest od 2004 roku, to najbardziej znaczące zmiany, zwłaszcza w metodologii prowadzenia badań, zaszły w 2010

roku. Zmiana ta związana była między innymi z przesunięciem akcentu z analizy dokumentacji na przyglądanie się pracy nauczycieli oraz uwzględnianie opinii interesariuszy szkoły podczas pisania raportu. Dużą wagę w nadzorze irlandzkim przywiązuje się do pracy według wyznaczonych standardów, które zostały sformułowane w odniesieniu do pięciu podstawowych obszarach działalności szkoły. Podczas ewaluacji całościowej, o której szkoła jest informowana trzy tygodnie wcześniej, badana jest jakość zarządzania, jakość planowania, jakość nauczania, w tym realizacja programów, nauczanie i uczenie się, a także osiągnięcia uczniów oraz jakość organizowanego dla nich wsparcia. Wszystkie formy nadzoru pozostają ze sobą w spójności, co jest szczególnie widoczne właśnie przy ewaluacji całościowej, którą poprzedzają cztery ewaluacje przedmiotowe. Inspektorzy przygotowując się do ewaluacji całościowej analizują dokumenty, które otrzymują przed wejściem do szkoły, tj. plan zajęć szkoły, plany zajęć poszczególnych nauczycieli i nauczanych przez nich przedmiotów, protokoły 25 ostatnich spotkań zarządu szkoły, kalendarz pracy szkoły z 3 lat, tzw. dziennik wyników, zawierający również informacje o zadaniach domowych wykonywanych przez uczniów, dokumentację dotyczącą planowania kariery zawodowej ucznia oraz pracy z uczniem o indywidualnych potrzebach. Analizie poddawane są także rekomendacje zawarte w raportach po przeprowadzonych ewaluacjach. Inspektorzy wyszukują wspólne dla wszystkich raportów rekomendacje i na tej podstawie modyfikują arkusze obserwacji, aby odpowiednio je ukierunkować. Modyfikacji w ok. 20% podlegają również kwestionariusze wywiadów. Dzięki takiemu podejściu do planowania i przeprowadzania ewaluacji inspektorzy mają możliwość zweryfikowania sposobów realizacji przez szkołę rekomendacji zawartych w raportach z wcześniejszych badań.

Ewaluacja całościowa przebiega w trzech fazach. W pierwszej fazie trwającej jeden dzień prowadzone są wywiady focusowe z uczniami, wywiady z rodzicami, personelem, nauczycielami i dyrektorem. Druga faza trwa trzy dni. Pierwszego dnia inspektorzy spotykają się z dyrektorem wicedyrektorem oraz personelem zajmującym się opieką i planowaniem pracy, a przez dwa następne obserwują lekcje (6 obserwacji dziennie przez każdego wizytatora). Zajęcia do obserwacji wybierane są przez inspektorów na podstawie przesłanego przez dyrektora tydzień wcześniej planu zajęć, a o ostatecznym wyborze decydują wyniki testów z danych przedmiotów, które są dostępne w bazie internetowej oraz kierunki polityki państwowej. Na przykład w tym roku w ramach wyznaczonych przez państwo priorytetów muszą być obserwowane co najmniej dwie lekcje języka irlandzkiego oraz matematyki. Istotne jest to, że szkoła nie jest informowana o tym, jakie lekcje i kiedy będą obserwowane.

Inspektorzy podczas badania przebywają w szkole od godz. 9.00 do 17.00. Po zakończeniu badania każdego dnia oraz po całym cyklu badawczym w szkole inspektorzy spotykają się i

PROGRAM WZMOCNIENIA EFEKTYWNOŚCI SYSTEMU NADZORU PEDAGOGICZNEGO I OCENY JAKOŚCI PRACY SZKOŁY ETAP III
Projekt realizowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w partnerstwie z Uniwersytetem Jagiellońskim i Erą Ewaluacji Sp. z o.o. w ramach
III Priorytetu Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działanie 3.1 współfinansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego

wymieniają się doświadczeniami, dyskutują oraz przygotowują wstępne wyniki, które następnie prezentowane są dyrektorowi oraz zarządowi. Po prezentacji opracowywany jest raport, który zawiera *ogólne wyniki przeprowadzonego badania, mocne i słabe strony pracy szkoły oraz zalecenia i rekomendacje*. Projekt raportu przekazywany jest do szkoły w celu weryfikacji faktograficznej, na co szkoła ma 20 dni. Po uzupełnieniu danych odpowiedzialny za raport tzw. inspektor główny opracowuje ostateczną wersję raportu, który jest publikowany na stronie DES. Na tej stronie zamieszczane są również pisma szkół dotyczące opublikowanego raportu.

Porównując system edukacji oraz nadzoru w Polsce i Irlandii można znaleźć wiele elementów wspólnych, ale również wiele różnic. W Polsce mamy sieć przedszkoli, której mogą nam pozazdrościć Irlandczycy, natomiast my z podziwem oglądaliśmy przygotowanie szkół do pracy z małymi dziećmi (4- i 5-latkami). W przypadku nadzoru pedagogicznego wyprzedzamy irlandzki nadzór technologicznie, ponieważ platforma systemu ewaluacji oświaty, czyli „asystent ewaluatora” umożliwia ankietowanie on-line, wprowadzanie i gromadzenie danych pochodzących od różnych respondentów oraz automatyczne zestawienia danych ilościowych. Wspomaga również wizytatorów w opracowywaniu raportu końcowego po przeprowadzonej ewaluacji.

Wiele podobieństw znajdziemy w metodologii pracy inspektorów irlandzkich i polskich wizytatorów. Szkoły są zawiadamiane o zamiarze przeprowadzenia ewaluacji całościowej z wyprzedzeniem 21 -dniowym w Irlandii, a 30-dniowym w Polsce. Podczas badania w szkole prowadzone są wywiady z dyrektorem, nauczycielami, osobami odpowiedzialnymi za planowanie pracy, personelem niepedagogicznym oraz uczniami. Ankietowani są uczniowie i ich rodzice, analizowana jest dokumentacja oraz obserwowane są lekcje.

Jest też sporo różnic, które ujawniają się już na etapie planowania ewaluacji, a na publikowaniu raportu kończąc. Harmonogram badania w Polsce ustalany jest przez zespół wizytatorów wspólnie z dyrektorem, natomiast w Irlandii harmonogram ten ustala zespół przeprowadzający badanie na podstawie dostarczonych przez dyrektora planów, ale bez jego udziału, a nauczyciele nie są informowani, które lekcje będą obserwowane i co będzie istotą obserwacji (mogą się tego jedynie domyślać, jeśli znają rekomendacje z wcześniejszych inspekcji). Kolejna różnica związana jest z narzędziami wykorzystywanymi podczas ewaluacji. W Polsce narzędzia są jawne i dyrektorzy szkół mają do nich nieograniczony dostęp, w przeciwieństwie do dyrektorów szkół irlandzkich. Irlandzcy inspektorzy modyfikują narzędzia i dostosowują zawarte w nich pytania, aby uzyskać informacje o realizacji zaleceń i rekomendacji sformułowanych podczas wcześniejszych ewaluacji i inspekcji.

Zróznicowanie widoczne jest także w organizacji pracy. W Polsce wizytatorzy przeprowadzający ewaluację są pełnoprawnymi członkami zespołu i ponoszą wspólną odpowiedzialność za raport końcowy, natomiast w Irlandii zespół przeprowadzający ewaluację składa się z głównego inspektora, który jest odpowiedzialny za modyfikację narzędzi oraz raport końcowy, 1-2 inspektorów przeprowadzających badania, analizy i dyskutujących wyniki z inspektorem głównym oraz kilku inspektorów pomocniczych (w przypadku dużych szkół), którzy ankietują i obserwują zajęcia. Ponadto inspektorzy opracowują większość wyników i przygotowują raport w domu, rozliczając swój czas pracy na podstawie specjalnego dziennika pracy.

W Polsce mamy prawnie uregulowany czas przeprowadzania ewaluacji i opracowania raportu oraz możliwość wnoszenia zastrzeżeń do raportu przez dyrektora, a raport ostateczny jest publikowany dopiero po przeanalizowaniu zasadności zastrzeżeń dyrektora oraz naniesieniu ewentualnych zmian. Natomiast w Irlandii nie ma takich uregulowań, a raport publikowany jest wraz z pismami dyrektorów, którzy polemizują z wynikami prowadzonych u nich ewaluacji. W przypadku niezadowolenia szkoły z wyników ewaluacji, popartego odpowiednimi argumentami, powoływany jest ponownie zespół do przeprowadzenia rewaluacji, choć jak dotąd były to sporadyczne przypadki.

Kolejna istotna różnica tkwi w samym raporcie. Dokument tworzony przez irlandzkich inspektorów zawiera ogólne wyniki ewaluacji, nie znajdziemy w nim natomiast twardych danych uzasadniających wyniki, co znajdziemy w raportach polskich ewaluatorów. Raporty irlandzkie zawierają również opisy mocnych i słabych stron pracy szkoły oraz zalecenia i rekomendacje, które nie mają jednak przełożenia na proste oceny umożliwiające rankingowanie szkół. Polskie raporty są o wiele obszerniejsze ze względu na odwoływanie się do konkretnych danych, nie zawierają natomiast rekomendacji i zaleceń, a ich miejsce zajmują wnioski o charakterze prorozwojowym, które mają za zadanie skłonić szkoły do refleksji. Dodatkowo w naszych raportach pojawiają się oceny w postaci określenia poziomów spełniania poszczególnych wymagań, na podstawie których media rankingują szkoły.

I ostatnia istotna różnica związana jest z przeprowadzaniem przez szkoły autoewaluacji. W Irlandii do niedawna nie było obowiązku przeprowadzania autoewaluacji, a szkoły i tak ją przeprowadzały w ramach dbałości o swój rozwój. Natomiast w 2010 roku została opracowana przez *Department Education and Skills* strategia dotycząca systemowego prowadzenia w szkołach autoewaluacji. Przygotowano 10-letni plan, w którym zostały wskazane konkretne obszary do badania, np. w roku szkolnym 2012/2013 było to kształtowanie umiejętności czytania i pisania, a w roku 2013/2014 rozwijanie zdolności matematycznych. Jednocześnie na stronie departamentu zostały

zamieszczone odpowiednio przygotowane narzędzia, do których wykorzystania szkoły zostały zobligowane.

Refleksje ...

Od dawna nurtuje mnie pytanie dotyczące zasadności zawiadamiania szkół o zamiarze przeprowadzenia ewaluacji z 30-dniowym wyprzedzeniem. Moim zdaniem, w świetle jasno sformułowanych wymagań przez państwo oraz jawności narzędzi wykorzystywanych podczas ewaluacji, szkoły mają możliwość odpowiedniego planowania oraz organizowania swojej pracy i nie ma potrzeby zawiadamiania ich z tak dużym wyprzedzeniem. Moglibyśmy wziąć przykład z inspektorów irlandzkich, którzy zawiadamiają szkoły przed ewaluacją całościową 21 dni, a przed ewaluacją tematyczną lub przedmiotową 14 dni wcześniej.

Podoba mi się pomysł prowadzenia ewaluacji tematycznych i przedmiotowych, które stanowią podbudowę do prowadzenia ewaluacji całościowej. Podobnie jak wykorzystywanie wyników wcześniejszych inspekcji i ewaluacji do modyfikowania narzędzi, aby pozyskać informacje o wykorzystywaniu wyników nadzoru przez szkoły, czy też organizacja pracy inspektorów. Być może zmiana organizacji pracy ewaluatorów na wzór irlandzki umożliwiłaby efektywniejszą pracę, a raport, za który odpowiedzialny byłby „główny” wizytator miałby jednolity charakter.